

Co je čajovník

Vlivem silného průmyslového znečištění a přemíry různých chemických substancí v životním prostředí i potravinách se lidé začínají vracet k přírodní medicíně a znovu objevují i „čajovník“. Co to tedy je?

Kajeput střídavolistý (*Melaleuca alternifolia*) je dnes známý po celém světě jako zdroj vonné silice označované Tea Tree Oil. Je to strom, který roste v Austrálii a říká se mu také čajový strom nebo čajovník australský (*Tea tree*). Tento čajovník však nemá nic společného s čajovníkem čínským (*Camellia sinensis*), jehož sušená a fermentovaná poupata a listy se využívají k přípravě čaje. Tento nápoj má povzbuzující účinky podobné kávě, protože obsahuje purinové alkaloidy – metylxantiny kofein, theobromin a theofylin. Kofein působí stimulačně na CNS, theofylin a theobromin mají účinky periferní – bronchodilatační, vazodilatační, kardiostimulační a také slabě diuretické. Příčinou většiny klinických příznaků je kompetitivní vazba metylxantinů s adenosinovými receptory. V čaji jsou i třísloviny, které pomáhají při kapilárním krvácení a mají pozitivní vliv na žaludeční nevolnosti. Čajovník čínský je stálezelený keř, kvete drobnými narůžovělými nebo bílými květy a pochází z jihovýchodní Asie. Dnes se pěstuje v tropických a subtropických oblastech celého světa. Patří do čeledi čajovníkovitých, řádu vřesovcotvarých (*Ericales*).

Naproti tomu kajeput střídavolistý neboli čajovník australský (*Melaleuca alternifolia*) je příbuzný myrtám a eukalyptům, řadí se do čeledi *Myrtaceae*. Je to stálezelený strom keřovitého vzrůstu, kvete na jaře a v létě krásnými bílými květy. Celý keř a hlavně listy voní po citrusech. Roste divoce v močálech a mokřinách severovýchodního pobřeží Austrálie.

Australští domorodci kajeput střídavolistý užívají v lidové medicíně již od pradávna, do Evropy se však dostal až v 18. století díky mořeplavci Jamesi Cookovi a Siru Josephu Banksovi, když přicestovali do Austrálie. V té době si však neuvědomovali možný léčebný potenciál této rostliny. Průmyslově se začala silice využívat až po roce 1920, kdy Arthur Penfold zaznamenal velmi silné antiseptické účinky oleje z kajeputu střídavolistého (dnes tea tree oil, TTO) a začal s touto rostlinou provádět laboratorní pokusy. Postupně vyšla řada odborných článků v *Medical Journal of Australia*, *Australian Journal of Pharmacy* a *Australian Journal of Dentistry* o vynikajících antiseptických účincích silice z čajovníku, a proto se olej z čajovníku australského začal užívat s vynikajícími

výsledky v chirurgii a ve stomatologii. Ještě za druhé světové války se silice používala jako prostředek k dezinfekci ran. S objevem antibiotik však použití tea tree oleje ustoupilo do pozadí. V r. 1985 byl ustanoven standard pro „tea tree oil“ (*Melaleuca alternifolia*) v Austrálii (*Australian Standard, Oil of Melaleuca, "Terpinen-4-ol Type," AS 2782*) a později se dostala silice i do evropského lékopisu, EP *Melaleuca etheroleum* (silice kajeputu střídavolistého).

Čajovníkový olej se vyrábí destilací listů kajeputu a je používán pro své mimořádné antiseptické, antibakteriální, fungicidní a protizánětlivé účinky. Tea Tree olej je vysoce koncentrovaný. Pro jeden litr čistého oleje je třeba asi tuna listů rostliny.

Z hlediska kvality je čajovníkový olej (esenciální olej, silice) posuzován podle mezinárodní normy ISO 4730, která udává rozmezí obsahu jednotlivých složek oleje. Z hlediska účinku je nejdůležitější terpinen-4-ol, který je považován za hlavního nositele dezinfekčního účinku TTO. Kvalitní silice by měla obsahovat minimálně 35–40 % této složky.

Další účinnou složkou je 1,8-cineol (*eucalyptol*), jehož však TTO obsahuje jen asi do 15 %.

Eucalyptol (1,8-cineol) je hlavní účinná látka kajeputového oleje z rostliny *Melaleuca leucodendron* (kajeput bělodřevý), ev. *Melaleuca cajuputi*, původem z oblasti Indočíny a Malajsie. Tento strom také patří do čeledi *Myrtaceae*.

V lidové medicíně se kajeputový olej z rostliny *Melaleuca leucodendron* využívá už více než 3000 let. Listy kajeputu bělodřevého se buď žvýkaly, nebo se zevně přikládaly na rány a bolestivá místa. S úspěchem se používal i vnitřně k léčbě kašle, nachlazení, katarů horních cest dýchacích, astmatu ale i při kolikách nebo křečích. V tomto se výrazně liší od „tea tree oil“, protože u čajovníkové silice z *Melaleuca alternifolia* se vnitřní užití doporučuje pouze velmi omezeně. Kajeputový olej je i v současné době používán pro své antimikrobiální vlastnosti u nachlazení, bolení hlavy, bolení zubů a bolesti v krku a potíží v horních dýchacích cestách. Silice pod názvem *Oleum cajuputi* začala být používána také do parfumačních směsí pro mýdla, prací prostředky, krémy nebo pleťové vody.

PharmDr. Marcela Kaňková, CSc.

Jemný mycí gel s olejem z čajovníku australského je vhodný pro každodenní intimní hygienu.

Literatura

Jahodář, L.: *Léčivé rostliny v současné medicíně*, Havlíček Brain team, 2010, 240s.

Jahodář, L.: *Farmakobotanika*, Karolinum, 2012, 278s.

Grünwald J., Jänicke: *Zelená lékárna*, Svojtka, 2008. 408s.

Castleman M., *Velká kniha léčivých rostlin*, Columbus 2004, 635s.

Chejnovská A.: *Čajovník čínský, kniha o čaji*, Ambient, 35s.

Chow, K., Kramer, I.: *Všechny čaje Číny*, DharmaGaia 2001, 286s.

Hammer K.A., Carson C.F., Riley T.V., Nielsen J.B., *A review of the toxicity of Melaleuca alternifolia (tea tree) oil*, *Food and Chemical Toxicology*, 2006, 44, 616.

Bagg J., Jackson M.S., Sweeney M.P., Ramage G., Davies A.N., *Susceptibility to Melaleuca alternifolia (tea tree) oil of yeasts isolated from the mouths of patients with advanced cancer*, *Oral Oncology*, 2006, 42, 487.

Reichling, J., Landvatter, U., Wagner, H., Kostka, K.H., Schaefer, U.F.: *In vitro studies on release and human skin permeation of Australian tea tree oil (TTO) from topical formulations*, *European Journal of Pharmacology and Biopharmaceutics*, 2006, 64, 222.